

פרשת מצורע

הפטרה

שילוח המצורעים מן העיר שומרון

מלכים-ב ז, ג וְאֶרְבֶּעהָ אַנְשִׁים הָיוּ מְצֻרְעִים פָּתַח הַשָּׁעַר

בהפטרה לפרשת מצורע אנו קוראים: (מלכים-ב ז, ג) "וְאֶרְבֶּעהָ אַנְשִׁים הָיוּ מְצֻרְעִים פָּתַח הַשָּׁעַר". מענין הדבר שבין המפרשים לא מצאנו מחלוקת בדבר זהותם של אותם המצורעים, אשר גרמו לכך שנתגלתה במלוא זהרה הישועה הגדולה שעשה ה' לישראל. ואמנם הרבה שלוחים למקום, וכנראה שלא תמיד "איש טוב" הוא השליח לכשר דבר טוב מאתו יתברך. רש"י מביא את דעת חז"ל (סנהדרין קז, ב): גחזי ובניו. רד"ק מביא גם הוא דעה זו: אמרו רז"ל כי אלה הארבעה היו גחזי ושלוש בניו, עכ"ל. אף לא הביא פירוש אחר בדרך הפשט, כדרכו בהבאת פירושים בדרך הפשט (וכן בשם אביו) ליד ובמקביל לדעת חז"ל. כנראה סבור הרד"ק כי דעת חז"ל בנדון תואמת את הפשט ולכן "אמרו חז"ל" ולא "דרשו חז"ל". ושמא סבר כי זוהי קבלתם הנאמנה של חז"ל שאין מערערים עליה. כי לדעת כל גדולי הראשונים (ראב"ע, רמב"ן, רד"ק, רמב"ם וכו') קיימת קבוצה בין פירושי חז"ל בשם "קבלתם", והיא מחייבת באשר היא, את כל מפרשי המקרא, ולידה אין להעלות כל פירוש אחר בדרך הפשט וכדו'. כפי שביארנו בפרשת נח (בראשית י, ח-ט) תיתכן בהחלט מחלוקת בין המפרשים באיזה מישור נאמרו הדברים על ידי חז"ל: (א) כפירוש. (ב) כמדרש. (ג) כקבלה. כי זאת לדעת: חז"ל פירשו מקראות כשם שאחרים פירשו אותם על פי כללי פרשנות מקובלים. חז"ל דרשו מקראות על פי המידות שהם ורק הם יכולים להשתמש בהן (י"ג בברייתא של רבי ישמעאל, ול"ב בברייתא של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי). וחז"ל קבלו פירושים וידיעות, בקבלתם הנאמנה, ולדעת כל הראשונים היא מחייבת, ואם קבלה נקבל!

כאמור, אצל גדולי המפרשים (בעיקר ראב"ע, רמב"ן) מצינו שהם מוכנים

לפרש את הכתובים לא כפי חז"ל, בתנאי שפירוש חז"ל אינו בסוג של קבלה. נציין את דברי הרמב"ן (במדבר כו, יג ד"ה לזרח – בסוגית 'יוכבד שנולדה בין החומות') הכותב שאם דעת חז"ל היא קבלה, אז 'נסבול את הדוחק לקבלה... ואם אינה קבלת רכותינו נדחה סברא זאת בשתי ידיים! (עכ"ל), ועיין בזה בפרשת נח, כי אין כאן המקום להאריך.

ונשוב לסוגיית המצורעים, כאשר נעסוק גם בזהותם (גחזי ובניו) ובעיקר בעצם היותם משולחים מן העיר שומרון.

הכלי יקר לנביאים, מוצא כי זיהוי זה (של חז"ל) של גחזי ובניו בנוי על דיוק בסגנון הפסוק, ולא רק על קבלתם של חז"ל, בדבר העונש שהוטל על גחזי ובניו על ידי הנביא אלישע, וכך דבריו:

ולעניות דעתי, שמלבד היות המנין של ארבעה מכוון אל גיחזי ושלושת בניו, הנה הכריחם כן לשון הכתוב, דהוה ליה למימר "וְאַרְבַּעַה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֻרְעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר", ולא "וְאַרְבַּעַה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֻרְעִים", שלשון זה מוכיח שתכלית הספור הוא שארבעה אנשים היו מצורעים – דהיינו גחזי ובניו שגם לקו עמו. ואין כוונת הכתוב לספר שהיו בשער, דאם כן היל"ל "וארבעה אנשים מצורעים היו פתח השער", וזה דקדוק נכון מובן בדברי חז"ל.

אבל אם זהותם של המצורעים לא עוררה בעיה מיוחדת, הרי עצם הימצאותם מחוץ לעיר "פֶּתַח הַשָּׁעַר" תמוהה. המשנה (מסכת כלים א, ז) אומרת: "עיירות המוקפות חומה מקודשים ממנה (מארץ ישראל) שמשלחין מתוכן את המצורעים". ומבאר הרע"ב: עיירות המוקפות חומה – מימות יהושע בן נון, דבמצורע כתיב (ויקרא יג, מו) "מִחוּץ לְמַחֲנֵה מוֹשְׁבוֹ" – חוץ למחנה ישראל. וכשכבש יהושע את הארץ קידש עיירות שהיו מוקפות חומה מימיו שיהיו כמחנה ישראל להשתלח משם מצורעים.

ברור, איפוא, לפי המשנה, שלא רק מירושלים נשלחים המצורעים, אלא גם מאותן ערים המוקפות חומה מאז יהושע. אבל דא עקא! ארבעת המצורעים אשר נשלחו מחוץ לעיר היו תושבי שומרון, והיא לא היתה מוקפת חומה מימי יהושע, באשר לא היתה בעולם בזמן כיבוש הארץ! וכך מקשה הגאון רבי

עקיבא אייגער בחידושויו לכלים שם (ד"ה עיירות המוקפות מימות יהושע בן נון):

הקשה לי חכם במה דפירש רש"י (מלכים-ב ז, ג) "פֶּתַח הַשָּׁעַר" - כמו שנאמר "מַחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשְׁבוֹ", והא שומרון לא היה מוקף חומה מימות יהושע בן נון, כמבואר (מלכים-א טז, כד) "וַיִּקְּן אֶת-הַהָר שְׁמֶרֶן מֵאֵת שְׁמֶר בְּכַפְרִים פָּסָף, וַיִּבֶן אֶת-הַהָר וַיִּקְרָא אֶת-שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה עַל שְׁם-שְׁמֶר אֲדֹנֵי הָהָר שְׁמֶרֶן". והשבתי לו דנזהר בזה התרגום יונתן בפסוק הנ"ל - "וַיִּקְּן אֶת-הַהָר" תרגום יונתן "וזבין ית כרכא", והיינו דסבירא ליה מתוך קושיא הנ"ל דגם מקודם היה כרך גדול, אלא שעמרי חזק הבנין וקרא שם העיר שומרון, וכמו שתרגם שם "ובנא ית כרכא ויקרא ית שמיה דקרתא די בנא על שום שמר מריה דטורא שומרון". מבואר ד"הָהָר שְׁמֶרֶן" דסוף הפסוק הניח כפשוטו ופירש "טורא" - "מריה דטורא שומרון". אבל מכל מקום כבר היה בנוי כרך על ההר, ומשום הכי פירש "וַיִּקְּן אֶת-הַהָר" - "וזבין ית כרכא", ואם כן יש לומר דהיה מוקף מימות יהושע, עכ"ל.

לפי דברי רע"א יוצא כי גחזי ובניו חייבים היו לצאת את שומרון ולהסתופף ליד השער מדין "וַיִּשְׁלְחוּ מִן-הַמַּחֲנֶה", או "בְּדָד יֵשֵׁב מַחוּץ לַמַּחֲנֶה". לפי הנראה ההסתופפות ליד השער דוקא היתה בגלל המצב הבטחוני כשצבא האויב צר על העיר. ונשאלת אמנם השאלה האם העשה של "בְּדָד יֵשֵׁב", אפילו יחד עם הלא תעשה ("וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת-מַחְנֵיהֶם") יכולים לדחות ספק פיקוח נפש. נראה כי "פֶּתַח הַשָּׁעַר" בא לציין את קרבתם לאפשרות כניסה לעיר במקרה ואמנם הסכנה תהיה ממשית.

אולם לא כך מבאר הרב מאיר שמחה הכהן מדוינסק בפירושו משך חכמה (הפטרת פרשת מצורע), וזה לשונו: "שהיו נוהגים מלכי ישראל בשומרון כקדושת ירושלים", עכ"ל. כלומר, אין צורך לומר (בעקבות פירושו של רע"א בתרגום יונתן) כי שומרון היתה מוקפת חומה מאז יהושע בן נון. זאת ועוד, יתכן לומר כי שומרון נבנתה לראשונה (כפי שאמנם משתמע מפשוטו של מקרא) בתקופת עמרי. את שילוח המצורעים הטמאים מחוץ לעיר יש להבין לא על רקע הלכתי טהור (כי פטורים היו, כאמור), אלא כמעשה עקרוני מצד

שבטי הצפון, אשר ביקשו על ידי כך לתת ביטוי לעמדתם כי שומרון בירתם היא כעין "ירושלים דצפון". הדרך המוחשית שמצאו להביע בה את קביעתם את שומרון כבירה וכמרכז רוחני, היתה לחייב את הוצאת מצורעים ממנה, כשם שחייבים היו על פי דין תורה להוציא את המצורעים מירושלים.

ואולם בין הדעה שחייבים היו לשלח את הטמאים משומרון (כעיר מוקפת חומה) ובין העמדה שפטורים היו לגמרי (כעיר לא מוקפת חומה) אלא ששילוח זה נבע משיקולי יוקרה פוליטיים, נראה כי קיימת אפשרות אחרת להסביר את הימצאותם של גחזי ובניו המצורעים מחוץ לחומת שומרון. תחילה יש להבחין בין דין ירושלים לדין שאר ערי חומה. וכך כותב הרמב"ם (הלכות ביאת מקדש ג, ח):

הטמא המשולח מהר הבית [כגון הזב והטמאים בדרגה זאת], אם נכנס - עובר בלא תעשה, שנאמר (דברים כג, יא) "וַיֵּצֵא אֶל-מְחוּץ לַמַּחֲנֶה" - זה מחנה שכינה, ו"לא יבא אֶל-תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה" - זה מחנה לוי, וכן מצורע שנכנס לירושלים - לוקה. אבל אם נכנס לשאר הערים המוקפות חומה, אע"פ שאינו רשאי לפי שנאמר "בְּדָד יֵשֵׁב" - אינו לוקה.

הרב מאיר שמחה מבאר את האבחנה של הרמב"ם, בפירושו משך חכמה (ויקרא י, יד ד"ה במקום טהור) וז"ל:

אע"פ דבכל עיירות המוקפות חומה, מצורע משתלח מהם, זה דוקא מ"עשה" ד"בְּדָד יֵשֵׁב" - שלא ישבו שאר טמאים עמו. אבל אין זה מפני הטומאה. אמנם בירושלים אם נכנס שם מצורע לוקה משום "וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת-מַחֲנֵיהֶם", עכ"ל. יוצא, איפוא, כי במצות שילוח המצורע ישנם שני מרכיבים שונים לגמרי [שני דינים], אשר במקרה של ירושלים חברו יחדיו והיו למה שנראה כמצוה אחת בעלת "עשה" ו"לא תעשה", ולא היא! אין כאן עניין של "לעבור עליו בעשה ובלא תעשה" (כעין מצות "לִנְכַרְי תִּשְׂיָךְ וְלֹא-תִחִידָהּ לֹא תִשְׂיָךְ", כאשר גם "העשה" וגם "הלא תעשה" מבטאים שתי עוצמות שונות של איסור אחד או לכל היותר שני היבטים שונים של איסור אחד משותף). אלא המצורע הנשלח מחוץ לירושלים מבטא ומייצג שני ענינים שונים לחלוטין, אשר אין ביניהם מכה

משותף, ואשר יכולים להיות עצמאיים ונפרדים זה מזה. המרכיב הראשון במצורע הוא הנידוי החברתי - "בְּדָד יֵשֵׁב, מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשְׁבוֹ". על זה ביארו חז"ל (ערכין טז, ב): תניא, מפני מה נשתנה מצורע שאמרה תורה "בְּדָד יֵשֵׁב, מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשְׁבוֹ"? הוא הבדיל בין איש לאשתו, בין איש לרעהו, לפיכך אמרה תורה "בְּדָד יֵשֵׁב"! וכן הרמב"ם (ספר המצוות עשה קיב): הציווי שנצטוונו לעשות היכר במצורע כדי שיפרשו ממנו... עכ"ל.

כלומר, מצות העשה שבשילוח המצורע מן המחנה יסודותיה איתנים לא בדיני טומאה וטהרה ("אבל אין זה מפני הטומאה", משך חכמה) כי אם בהלכות חברה ודרך ארץ. מידה כנגד מידה - הוא מהוה מיטרד חברתי, ולכן מרחיקים אותו מן החברה. סכנה זאת לתיקון החברתי אינה מיוחדת לעיר מוקפת חומה דוקא. לעומת זאת, מצות הלא תעשה של "וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם" בדיני טומאה יסודה, ולכן נוהגת בעיר הקודש ירושלים לא רק במצורע אלא בכל אדם טמא, כגון טמא מת וזב, בתנאים מסויימים בשני מחנות (שכינה ולויה). אולם טומאת מצורע החמורה נוהגת גם במחנה ישראל, כלומר, גם בירושלים אשר נתקדשה בדיני קדושה מיוחדים.

בזה קרובים אנו להבין את פרשת שילוח הטמאים מחוץ לשומרון, אף אם נאמר כי זה מקרוב נבנתה. נידוי חברתי על אדם אשר "הבדיל בין איש לרעהו" אינו שייך, כאמור, לירושלים בלבד. זוהי פעולה של מידה כנגד מידה אשר כוחה יפה בכל אתר ואתר. אמנם התורה חייבה זאת רק בערים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, אבל לא קשה להבין כי חובה זו תתפשט חיש מהר כנוהג רצוי גם בשאר ערי ישראל. ושמא לנוהג זה התכוין הרד"ק בפירושו למלכים (שם ד"ה פתח השער) וז"ל:

כמו שדרך המצורעים להיות חוץ לעיר, כמו שנאמר "מחוץ לַמַּחֲנֶה מוֹשְׁבוֹ", עכ"ל. לא על עיר מוקפת חומה מדבר הרד"ק, ולא על חובה להישלח, אלא "דרך (=הנוהג) המצורעים להיות מחוץ לעיר" (=כל עיר במשמע).

והנה זכינו בדורנו אנו להסבר חדש אודות הימצאותם של גחזי ובניו מחוץ לעיר שומרון. הגאון רבי שמעון שוואב זצ"ל בספרו המיוחד 'מעין בית

השואבה' כותב בפירושו (ויקרא יד, ג ד"ה ויצא הכהן וגו') "וְהָיָה נִרְפָּא
נְגַע־הַצָּרַעַת מִן־הַצָּרוּעַ", וזה לשונו:

ויש להבין מה בא הכתוב "מִן־הַצָּרוּעַ" ללמדנו. ויש לומר שבאמת
יש שני מיני צרעת: (א) חולי טבעי הנמצא בעולם אף היום
(הנקרא "לפרוסי" בלע"ז). והיא מחלה מתדבקת. (ב) צרעת
שדברה בה התורה, שרק הכהן בא לטמא ולטהר. ומצינו הסוג
הראשון אצל נעמן (שהיה עכו"ם אשר לא יטמא בנגעים, ובודאי
לא היה איכפת לו איזה בהרת לבנה קטנה כגריס!). ובזה יובן מה
שהארבעה המצורעים היו פתח השער. וקשה הלא שומרון נבנתה
אחרי ימות יהושע, ולמה לא נכנסו אל תוך העיר שלא היתה
מוקפת חומה מימות יהושע. אלא הטעם הוא שהצרעת שלהם
היתה מן הסוג הראשון, כמו שאמנם קילל אותם הנביא אלישע
(מלכים-ב ה, כז) "וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַק־בָּךְ וּבְזַרְעֶךָ" ! לכן ישבו
מחוץ לעיר לא מטעמים הלכתיים, אלא עקב מחלתם שהיתה
מדבקת, עכ"ל. ברור ונעלה מכל ספק כי למחלת הצרעת של הגוי
נעמן בחו"ל אין כל זיקה או קשר לצרעת עליה מדובר בפרשיות
תזריע — מצורע, במחלה ההיא קילל הנביא את גחזי ובניו.

הרי פירוש חדש בשאלה שהטרידה לומדי תורה זה מאות בשנים, הרי נצחיות
התורה במיטבה וביופיה!

ואם בנצחיות התורה וביופיה קא עסקינן, הנה דוקא מסוגיא זאת של גחזי ובניו
ונעמן הראה אחד מבני דורנו כיצד אף בימינו אנו אפשר עוד לגלות נצחיות
זו במלוא יופיה. הרי בכל חמשה חומשי תורה מצינו שהתורה כותבת "וְרַחֵץ
אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם" או "וְרַחֵץ בַּמַּיִם אֶת־בְּשָׂרוֹ", כאשר חז"ל פירשו לנו כי הכוונה
לדין טבילה ולא רחיצה לשם נקיין, ואמנם לומדי תורה קיבלו פירוש זה
כפירוש המוסמך של הכתוב, כאשר בודאי תמהו מדוע לא כתוב 'וטבל את
בשרו במים'. והנה אחד מבני דורנו העיר כי הנביא אלישע אמר לנעמן (מלכים
— ב ה, י) "הֲלוֹךְ וְרַחֲצֵתָ שְׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן". ואילו כאשר נעמן קיים את
דברי הנביא כתוב (שם שם פסוק יד) "וַיֵּרֶד וַיִּטְבַּל בַּיַּרְדֵּן שְׁבַע־פְּעָמִים כַּדָּבָר
אֲשֶׁר הֶאֱלָהִים". הרי ש"ויטבל" הוא כדבר איש האלקים אשר אמר "וְרַחֲצֵתָ",
כאשר לפני כן גם עבדי נעמן אמרו לו (שם שם יג) "וְאַף פִּי־אָמַר אֵלֶיךָ רַחֵץ

וְטָקַרְוּ. הָרִי שֶׁהַכְּתוּב הַמְּפֹרֵשׁ בְּנִבְיָאִים מִגְדִּיר לָנוּ הַגְּדֵרָה הַלְּכִתִּית אֶת הַכְּתוּב הַיְסֻתוּם בְּתוֹרָה. אֲשֶׁרֵינוּ שׁוֹכְנֵינוּ!